

Якісною характеристикою територіальної організації роздрібної торгівлі є спеціалізація. Станом на 01.01.2013 співвідношення об'єктів торгівлі за товарним асортиментом становить приблизно 51:49. У товарній спеціалізації роздрібної торговельної мережі простежуються два протилежних процеси: перший – універсалізація продовольчих об'єктів торгівлі, а другий – поглиблення спеціалізації непродовольчих. Крім того, на даний момент простежується взагалі недоцільний, але об'єктивний процес посилення спеціалізації міської торговельної мережі на реалізації переважно непродовольчих товарів, а сільської – продовольчих.

Висновки

Таким чином, територіальна організація роздрібної торгівлі в Україні характеризується рядом проблем, а саме: високим ступенем регіональної диференціації розвитку торговельної мережі; концентрацією торгівлі в містах та економічно розвинених регіонах; інтенсивним скороченням об'єктів торгівлі в сільській місцевості та набуттям ними нецивілізованих форм; недостатнім рівнем забезпеченості об'єктами торгівлі та торговельними площами у більшості регіонах, містах та села; значним переважанням продовольчого напрямку в спеціалізації об'єктів торгівлі в сільських населених пунктах; наявністю стихійних об'єктів торгівлі; нерентабельністю об'єктів торгівлі через неправильне визначення торгової зони та місця розміщення об'єкта торгівлі; недосконалістю складського господарства; дисбалансом попиту;

низькою якістю торгового обслуговування тощо. Виходячи з цього необхідно забезпечити відповідність кількості об'єктів торгівлі та форм їх спеціалізації обсягу та структури товарообігу; розміщувати об'єкти відповідно до щільності населення, адміністративно-функціонального призначення населеного пункту з урахуванням їх часової доступності; розмежувати функції реалізації товарів та обслуговування споживачів між окремими типами об'єктів торгівлі; забезпечити рівномірне завантаження об'єктів торгівлі та умови їх рентабельності; посилити державне стимулювання малого бізнесу.

Список використаних джерел

1. Територіальна організація внутрішньої торгівлі України: навч. посіб. / А.А. Мазаракі, В.І. Карсекін, Є.М. Воронова, В.І. Дорошенко; за ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. торг.-екоп. ін-т, 1992. – 84 с.: табл. – ISBN 5-7707-2010-7.
2. Саркисян Л.Г. Организация розничной торговой сети: монография / Л.Г. Саркисян, Е.Б. Казакова. – Донецк: ДонГУЕТ, 2005. – 152 с.: рис. – Библиогр.: с. 141-145. – ISBN 966-385-001-9.
3. Юр'єва П.Б. Теоретико-методологічні аспекти територіальної організації торгівлі / П.Б. Юр'єва // Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. праць Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Київ: РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 2. – С. 256-262. – Бібліогр.: с. 261-262. – ISSN 1818-5517.
4. Роздрібна торгівля у 2012 році: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики України. – К., 2013. – 173 с.
5. Україна у цифрах 2012 рік: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики. – К., 2013. – 248 с. – ISBN 987-966-2224-48-1.

А.В. БОДЮК,

к.е.н., доцент, Київський університет управління та підприємництва

Економіко-ресурсний аспект досліджень корисних копалин

Економічна геологія обґрунтовується теоретично і практично як геологічна наука, що віддзеркалює економічний аспект геологічних об'єктів та процесів з ними, досліджує економічні потреби геологічного походження. Корисні копалини розглядаються як виробничі об'єкти, мінеральна сировина для використання у виробництві промислової продукції.

Ключові слова: потреби, ресурси, надра, корисні копалини, родовища, економічний, показники.

Экономическая геология обосновывается теоретически и практически как геологическая наука, отражающая экономическую сторону геологических объектов и процессов с ними, исследует экономические потребности геологического происхождения. Полезные ископаемые рассматриваются в качестве производственных объектов, минерального сырья для использования в производстве промышленной продукции.

Ключевые слова: потребности, ресурсы, недра, полезные ископаемые, месторождение, экономический, показатели.

Economic geology is grounded in theory and practically as geological science which reflects the economic side of geological objects and processes with them probes economic needs of geological origin. Minerals are examined in quality production objects, mineral raw material for the use in the production of industrial goods.

Keywords: necessities, resources, bowels of the earth, minerals, deposits, economic, indexes.

Постановка проблеми. Геологія об'єднує ряд галузевих наук, наприклад геологію корисних копалин, гідрогеологію, інженерну геологію, мінералогію та ін. Фахівці кожної з цих наук у процесі досліджень «вручну» або з використанням певних технічних засобів і методів досліджень, а також виконання до-

поміжних робіт, із застосуванням галузевих технологій, вивчають надра на наявність в них мінеральних ресурсів.

Отже, логічно розглядати технічні, технологічні, економічні та інші аспекти пошуково-розвідувального надрокористування і відповідно їм проблеми. Зокрема, проблеми дослідження процесів геологічного вивчення надр важливо вирішувати як науково-виробничі на предмет наявності ресурсів та економічної їх оцінки, тобто як економіко-ресурсні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам геологічного вивчення надр, надрокористування, його раціоналізації, економіки, екології присвячені праці відомих науковців, зокрема І.Д. Андрієвського, О.Б. Боброва, С.А. Вижви, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, С.В. Гошовського, М.М. Коржнева, М.М. Костенко, Г.М. Корчагіна, М.Д. Красножона, М.М. Курило, О.І. Левченка, Б.І. Малюка, В.С. Міщенко, Т.П. Міхницької, В.А. Михайлова, Б.З. Піріашвілі, О.В. Плотнікова, В.А. Рябенка, Г.І. Рудька, Б.П. Чиркіна, П.М. Чепіля, В.О. Шумлянського, М.П. Щербака, М.А. Якимчука та ін. [1 4, 7, 8].

Однак ми перш за все вважаємо за необхідне відмітити, що в їхніх дослідженнях не приділялося належної уваги висвітленню теоретико-економічних відображень геологічного вивчення (ГВН) в економіко-ресурсному аспекті, що відноситься до економічної геології.

Проаналізовані недоліки у взаємозв'язку й обумовлюють актуальність розробки теоретичних проблем економічного надрокористування для їхнього вирішення та висвітлення у наукових виданнях.

У літературних джерелах геологічного напрямку поширені дослідження економічної геології стосовно так званих геолого-економічних оцінок родовищ корисних копалин. Можна досліджувати економіку надрокористування, економіку геологорозвідувальних робіт тощо. Але поєднанням цих економік не можна, як вважає М.М. Коржнев та інші фахівці-геологи, сформувати нову дисципліну геологічного циклу – економічну геологію [4, с. 8].

Найбільш поширеним у монографічній літературі, дисертаційних роботах є дослідження (нібито) економіки родовищ. При цьому вивчаються, як правило:

- натуральні показники (запаси, період експлуатації, глибина залягання, якість руд тощо) тобто природні параметри корисних копалин та їх родовищ;

- переважно фінансові показники, що очікуються, уже майбутньої промислової експлуатації розвіданих родовищ (розрахункові собівартість видобування, прибуток, рентабельність і т.п.).

Безумовно, що такі показники цікавлять геологічні підприємства і державу, оскільки вони мають бізнесову значимість. Але ж промислова експлуатація родовища – це діяльність не геологічних підприємств, а добувної промисловості.

У геологічній літературі та у відповідній геологічній документації застосовується поняття геолого-економічних оцінок родовищ корисних копалин, що передаються в експлуа-

тацію. Але ж такі оцінки вузько значимі та призначені для виконання процедур передачі родовищ в експлуатацію, тобто відносяться до сфери ДКЗ, а не геологорозвідувального процесу. Бо ж геологорозвідувальний процес нерідко проходить багато років, емкий за видами й обсягами досліджень і робіт тощо.

Метою статті є розробка системи понять, що дозволяють охарактеризувати економіко-ресурсні аспекти корисних копалин відповідно до потреб у них, їх родовищ у процесі вивчення надрових ресурсів, проведення пошуково-розвідувальних досліджень і робіт. Оскільки нами обґрунтовується потребово-ресурсна концепція економічної геології.

Виклад основного матеріалу. Мінерально-сировинні ресурси за поширенням у надрах і господарським використанням мають світові масштаби, тому відповідно проблеми геологічного вивчення надр необхідно відносити до глобальних. До того ж ГВН здійснюється з метою збільшення багатства країн, зокрема задоволення суспільних потреб у сировинних ресурсах і продуктах їхньої переробки.

Складові земної кори логічно називати геологічними ресурсними об'єктами, що знаходяться в надрах. До речі, геологічна карта належить до інформаційних об'єктів. Адже вона створюється і знаходиться не в надрах. Отже, поняття «геологічний» слід розуміти як характеристику внутрішньоземних накопичень речовинних компонентів, створених без праці людини.

Геологічні підприємства здійснюють свою господарську діяльність по вивченню складу і стану надр щодо ресурсів та відображенню результатів вивчення їх у формі інформації (геологічних карт, звітів та ін.).

За словниковим визначенням надра являють собою «...глибини землі та все те, що міститься під землею поверхнею» [5, с. 423]. На наш погляд, таке визначення розпливчасте і не може вважатися як досконале. Оскільки, наприклад, належні до «все те» живі організми або кістки мамонтів, інші продукти археологічних розкопок не можна називати надрами. За офіційним визначенням, надра – це «...частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння» [3, с. 171]. А «геологічне вивчення надр – спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра з метою задоволення потреб суспільства» [3, с. 159].

Із наведених визначень випливають логічні висновки:

- 1) геологічне вивчення надр слід розглядати як більш широке поняття, ніж геологорозвідувальні роботи;

- 2) геологічне вивчення надр належить до понять науково-виробничого змісту;

- 3) за офіційним визначенням вивчення надр здійснюється з метою задоволення потреб суспільства, хоча ці потреби не названі.

Тому це визначення нами пропонується доповнити словами «у надрових ресурсах».

Геологічне вивчення надр можна розглядати як процеси, що поєднують чотири складові:

- а) об'єкту – природну (корисні копалини та їх середовище);
- б) трудову – ресурсну (діяльність фахівців: працю, із застосуванням певних засобів, її організацію, технічне забезпечення тощо);
- в) функціональну, що поєднує складові:
 - виробничу (буріння, розкопки на наявність ресурсів);
 - наукові дослідження, включаючи підготовку геологічних звітів, знову ж таки про ресурси.

Тому ГВН слід розглядати як двуєдиний процес: економіко–ресурсний.

Причому природна складова повністю належить до геології.

Економічний бік процесів ГВН відображає природну, тобто реальність щодо корисних копалин та їх родовищ, підпорядкована їх геологічному вивченню, віддзеркалює лише геологічний процес як природний, а ГВН – як науково–виробничий та його потреби у вивченні надр із ресурсів.

Корисну копалину як ресурс можна розглядати з різних боків, тобто як:

- природну речовину, що утворена в результаті далеко минулих процесів у земній корі (вивчає історична геологія);
- природну речовину (вивчає мінералогія – розділ геології, що вивчає мінерали, питання їх походження, кваліфікації);
- фізичне тіло з певними фізичними властивостями;
- природну речовину з певним хімічним складом, хімічними властивостями тощо.

Нами пропонується корисну копалину розглядати як виробничий об'єкт, мінеральний ресурс, сировину (для використання у виробництві промислової продукції).

Геолого–ресурсні дослідження (ГРД), а ширше – геолого–ресурсна наука (ГРН), як пропонується їх називати, формують інформацію для визначення комплексу виробничих (техніко–економічних, економічних, фінансових та інших) показників геологічних підприємств (що здійснюють ГВН), гірничих підприємств (що видобувають корисні копалини), переробних підприємств (наприклад, металургійних, вуглетранспортних, енергетичних).

Змістовний бік ГРН відображає корисні копалини як:

- виробничі об'єкти (природні речовини) для НРВ;
- виробничі об'єкти, які розміщені в надрах (в конкретних родовищах) і тим самим наповнюють родовище як виробничий об'єкт, визначають потребу в ньому, утворюють виробниче середовище (кар'єр, свердловина);
- об'єкти подальшого виробничого призначення (залізна руда як сировина для виплавки сталі);
- природні об'єкти для праці фахівців геологічних підприємств;
- природні об'єкти для розробки родовищ;
- природні об'єкти для застосування під час розробки технічних засобів (виробничої техніки для геологічної галузі);
- природні об'єкти для досліджень науковців геологічної галузі тощо.

Розглянемо змістовний бік ГРН щодо різних геологічних галузей. Так, геологія корисних копалин вивчає типи родовищ, методи їх пошуку і розвідки. Але ж типи родовищ можна розглядати змістовно як виробничі об'єкти, характеризувати різними показниками, тому числі економічними. Оскільки, по–перше, корисні копалини мають, як правило, подальше, як ресурс, виробниче застосування, тому їх необхідно оцінювати як так звані, за економічною теорією, предмети праці. По–друге, родовище, яке експлуатується, знаходиться в користуванні гірничого підприємства, є виробничим об'єктом, просторовим ресурсом для гірничих підприємств.

Показники, які застосовуються в економічній геології, пропонується називати економіко–геологічними показниками. Прикладами таких показників є обсяги розвіданих і не розвіданих корисних копалин, балансові запаси вугілля (тис. т), промислові запаси вугілля (тис. т) та ін.

Економіко–ресурсні показники логічно поділити на види: натуральні, вартісні, трудові.

Натуральними показниками виражають розмір корисних копалин як природних об'єктів, але з економічним змістом у фізичних одиницях виміру (обсяг, довжина пласта, вага одиниці обсягу). Вартісними показниками виражають значимість економічних об'єктів (корисних копалин, їх родовищ, процесів з ними) у вартісному виразі (ціна, собівартість). За допомогою трудових показників оцінюють трудові ресурси, зайняті ГВН тобто чисельність працівників, витрати їх праці та ін. (штатна структура, людино–дні).

Показники також поділяються на кількісні, якісні, абсолютні і відносні, за іншими ознаками.

Відповідно до ознаки ступеня вивчення родовища корисних копалин можуть проводитися такі економіко–геологічні оцінки:

- початково оцінена ділянка надр;
- попередньо оцінене родовище корисних копалин;
- родовище корисних копалин, підготовлених до промислового освоєння;
- родовище корисних копалин, що перебувають в експлуатації.

Прикладом відносного показника є наступний. У чорній і кольоровій металургії та в інших галузях, пов'язаних з отриманням корисної речовини із сировини, використовуються коефіцієнти вилучення продукту (ресурсу для подальшого корисного використання) з вихідної сировини (K_v). Вони розраховуються як відношення ваги (обсягу) запланованого або фактично видобутого продукту (B_p) до ваги або об'єму цього продукту, що міститься у вихідній сировині ($B_{сир}$):

$$K_v = (B_p : B_{сир}) \cdot 100\%.$$

За ступенем геологічної вивченості запаси поділяють на дві групи: розвідані й попередньо розвідані. До розвіданих зараховують запаси вугілля, кількість та якість, гідрогеологічні, гірничо–геологічні та інші умови залягання яких вивчені з повнотою, достатньою для розробки проектів будівництва гірничодобувних і збагачувальних підприємств.

Показники кам'яного вугілля, що характеризуються певними рівнями промислового значення, ступенями техні-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ко–економічного та геологічного вивчення, розподіляють на класи. Вони ідентифікуються за допомогою міжнародного трипорядкового цифрового коду. У цьому коді позначають:

- розрядом одиниць групи запасів (ресурсів) за ступенем геологічного вивчення;
- десятком – за ступенем їх техніко–економічного вивчення;
- сотень – за їх промисловим значенням.

До економіко–ресурсних, наприклад, належать показники запасів вугілля, його ціни, кондицій.

Наприклад, до конкретних належать такі показники кам'яного вугілля: балансові запаси вугілля (тис. т), промислові запаси вугілля (тис. т), у тому числі, по категоріях (A+B), (A+B+C1), (C2), розрахункова собівартість 1 т рядового вугілля (грн), розрахункова ціна реалізації 1 т рядового вугілля (грн) та ін.

Кондиціями для підрахунку запасів кам'яного вугілля і горючих сланців додатково до наведених у «Положенні про порядок розробки та обґрунтування кондицій на мінеральну сировину для підрахунку запасів твердих корисних копалин у надрах» встановлюються такі показники:

- мінімальна потужність пластів (горючих сланців) у пластоперетині, що визначається як сума потужностей вугільних пачок, внутрішньопластових породних прошарків та вуглистих порід, що залягають безпосередньо в покрівлі або підшві пласта, що неминуче залучаються до видобутку;
- мінімальна потужність внутрішньопластових породних прошарків, що в зонах розщеплення розділяють пласт на об'єкти самостійної розробки;
- максимальна зольність вугілля по пластоперетину з урахуванням засмічення породами внутрішньопластових, покривних та підшовних вуглистих прошарків та неминуче залучаються до видобутку;
- мінімальна довжина не порушеного виімкового стовпа;
- граничне співвідношення потужностей розкривних порід і корисної копалини» [8, с. 24].

Ці показники нами розглядаються як економіко–ресурсні, оскільки відображають виробничі показники шахт, економічні умови видобування вугілля тощо.

До того ж розвідка й освоєння вугленосних басейнів і родовищ здійснюються послідовно окремими частинами (ділянками) із запасами вугілля. Цим забезпечується робота, тобто виробнича діяльність, гірничодобувних підприємств в межах, обґрунтованих вивченими геологічними особливостями родовищ й техніко–економічними розрахунками.

Окрім економіко–ресурсних нами виділяються факторні показники (як їх пропонується називати), тобто показники, від яких залежать економічні. До таких належать, наприклад, калорійність кам'яного вугілля, зольність видобутого вугілля (%). Він них залежить ціна кам'яного вугілля як товару.

Висновки і пропозиції

Таким чином, геолого–ресурсні дослідження необхідно теоретично і практично розглядати як геологічної науки, що

віддзеркалюють економічну сторону геологічних об'єктів та виробничих процесів з ними. Тобто досліджуються об'єкти (треби) геологічного походження як економічні ресурси.

Як треби, корисні копалини розглядаються в якості виробничого ресурсного об'єкта, мінеральної сировини (для використання у виробництві промислової продукції).

Більше того, ГРН має вивчати економічні треби тобто відображені змістовно або в певних показниках корисні копалини та їх родовища як виробничі об'єкти, на предмет використання у подальшій господарській та виробничій діяльності.

ГРН формує інформацію для визначення комплексу виробничих (техніко–економічних, економічних, фінансових та інших) показників геологічних підприємств (що здійснюють ГВН), гірничих підприємств (що видобувають корисні копалини), переробних підприємств (наприклад, металургійних, вуглетранспортних, енергетичних).

Змістова сторона відображає корисні копалини як види виробничих об'єктів (природні речовини) для НРВ, для промислового їх використання.

Власні показники, які застосовуються в економічній геології, пропонується називати економіко–ресурсними показниками.

Список використаних джерел

1. Гуреев М.М. Геолого–економічна оцінка залізородної бази Українського щита для прямого відновлення заліза: Дис... канд. наук: 04.00.19. – 2008.
2. Федоришин Ю.І., Яковенко М.Б., Фесенко О.В., Тріска Н.Т. Глибинна будова земної кори Українського щита як основа для прогнозно–металогенічних досліджень // 36. наукових праць УкрДГРІ. – К.: УкрДГРІ, 2009. – №1–2. – С. 18–33.
3. Малюк Б.І., Бобров О.Б., Красножон М.Д. Надрокористування у країнах Європи і Америки: Довідкове видання. – К.: Географіка, 2003. – 197 с.
4. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко та ін. – К.: «Логос», 2006. – 223 с.: іл. – Бібліогр.: С. 218–222.
5. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів / За заг. ред. д.ф.н., проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 832 с.
6. Про виконання комплексної програми наукових досліджень НАН України «Мінеральні ресурси України та їх видобування»: постановова Президії Національної академії наук України від 30.03.2007 №91.
7. Реструктуризація мінерально–сировинної бази України та її інформаційне забезпечення / С.О. Довгий, В.М. Шестопалов, М.М. Коржнев та ін. – К.: Наукова думка, 2007. – 347 с.
8. Рудько Г.І., Литвинюк С.Ф., Ловінюков В.І. Геолого–економічна оцінка вугільних родовищ України / Мінеральні ресурси України. – 2012. – №3. – С. 23–28.
9. Положення про порядок розробки та обґрунтування кондицій на мінеральну сировину для підрахунку запасів твердих корисних копалин у надрах, затверд. наказом ДКЗ України №300 від 07.12.2005.